

Tíz élet – egyben

Báró Podmaniczky Frigyes

FEHÉR SZAKÁLLAL, KOCKÁS VAGY CSÍKOS ÖLTÖZÉKBEN, GOMBLUKBA TŰZÖTT VIRÁGGAL, JELLEGZETES CILINDERREL A FEJÉN – ÍGY LÁTHATTÁK ÉVEKEN ÁT KORTÁRSAI PODMANICZKY BÁRÓT, AMINT UGYANABBAN AZ ÓRÁBAN, PONTOS, KIMÉRT LÉPTEKKEL EBÉDELNI INDUL TÖRZSHELYÉRE, A PANNÓNIABA. DE LÁTHATTÁK ŐT AZ ÉLCLAPOK KARIKATÚRA-FIGURÁJAKÉNT IS, AMINT KOMIKUS ÖLTÖZÉKÉBEN SZERETETT VÁROSÁÉRT, BUDAPESTÉRT ÁGÁL, AVAGY EGY IRODALOMBARÁT BORBÉLY CÉGTÁBLÁJÁRA FESTVE, MERT HISZEN NÉPSZERŰ REGÉNYÍRÓ IS VOLT EGYKORON FRIGYES BÁRÓ, MÁS NÉVEN – KRÚDY EPITHETON ORNANSA SZERINT: – BUDAPEST VŐLEGÉNYE.

Mi is magunk elé idézhetjük őt, segítségünkre lesznek ebben saját emlékiratai s néhány jeles szemtanú. „A köznapi emberiség mindössze annyiban ismerte őt – állapította meg Krúdy Gyula –, ahogyan kockás mintázatos, rajta kívül senki által nem viselt tarka ruháiban, szürke keménykalapjában, tipegő, kamáslis lábaival és gomblyukában lévő szegfűjével átkelt a Rákóczi út egyik oldaláról a másikra, amikor a konstábler posztjáról jó régimódiisan leszidta a falusi kocsisokat, amikor nem vigyáznak eléggé a szabadelvű párt elnökének lassú, békességes útjára, holott az egykori lóvasúti kocsisok már tudják a rendet, hogy a Nemzeti Színház környékén déltájban nyitva tartásuk a szemüket, mert ilyenkor szokott Podmaniczky báró ebédelni járni a Pannóniába. A köznapi emberiség legfeljebb annyit tud róla, hogy neki van a legpontosabb zsebórája Pesten (holott sohasse volt órája), mert percnyi pontossággal jelenik meg a régi Lloyd-klubban, az úgynevezett szabadelvű pártban, kibicel Tisza Kálmán tarokk-partijánál, mindig meg van elégedve mindennel, flegmáját akkor sem veszti el, ha az ellenzék néhanapján vállát veti a politika szekerének, az élet minden körülményei között megőrzi régimódi ünnepélyes-

ségét, és csak azért selypít, mert nem szeret idegen fogakat viselni a szájában. Amint kockás szövetű ruhánál se vett fel másformát azóta, mióta egész ruhátárát elloptta egy hűtlen inasa. Olyan ruhái voltak tehát, amelyeket nem viselhetett más, csak Podmaniczky Frigyes. A mindennapok fantáziájában így élt P. F. igénytelen, kispénzű, szinte nyárspolgárius beosztással élő úriember (bár azok a bizonyos »hússzfazekak« az ő gondjaira vannak bízva, beleegyezésével kötegszámra viszik a főispánok az angyalos bankókat a pártkasszából, ha választás készülődik). És a pesti hagyomány szerint sohasse megy el »nyaralni« a fővárosból, mert véleménye szerint sehol se lehet oly jól eltölteni a nyarat, mint Budapesten.” Hát igen: a szeretett város! Élete vége felé, naplótöredékeinek végén így ír róla Podmaniczky: „Ha egybehasonlítom a gyermekkorombeli Pestet azzal, amivé vált ifjúkoromban, s végre megvalósítva szemlélvén legmerészebb álmaimat is, örömteljes elragadtatás kell, hogy azok keblét megszállja, akik évek hosszú során fáradoztak és szorgoskodtak ez új korszak előidézésén. Az újabb városok közül alig van egy, amely oly gyors fejlődést és átalakulást volna

képes felmutatni, mint a mi fővárosunk, kivált mióta 1873-ban a hajdani két testvérváros Budapest fővárosává egyesítettvén, kétszeres erő, pezsgés s érdekelttség lüktetett a haladás körül érdeklődő tényezők ereiben... A Duna-szabályozás s ebből kifolyólag a páratlan szépségű corso-út és rakpartok; a Margit- és összekötő híd végleges befejezése; a Királyi Várkert; a Trefort miniszter által alkotott egyetemi, belgyógyászati, tanodai és műegyetemi középítmények; a középületek s magánpaloták egymást kiegészítő egész sorozata; a Királyi Operaház, nagyszerű indóházaink, a Vámház kiépítése; a köztereken emelkedő emlékek; a belső körút szabályozása, s ezzel kapcsolatban a Deák és Kálvin tér és a Múzeum-kert rendezése; az Andrassy út végleges kiépítése; a Nagykörút kinyitása; a Kerepesi és Üllői út szabályozása; a Duna-part mindkét oldalának kikövezése s fákkal való kiültetése; a ferencvárosi, a Mátyástemplom és lipótvárosi bazilika gyorsított mérvben megindított kiépítése; a Városligetnek, a Zugligetnek, s Svábhegynek és Gellérthegynék rendezése, utakkal, vízzel s világítással való ellátása; a Margitszigetnek József főherceg Ő Fensége által páratlan ízléssel s bőkezűséggel történt tündérien alkotása; őt, Budapesten létező állandó színháznak, melyek közül négy magyar, az év legnagyobb részében való működése, mindez oly varázsszerű haladást s átalakulást létesített, amely reánk nézve, akik a régít ismertük, de a jövőben nem mertünk oly mérvben bízni, valóban mesészerű benyomást idézett elő...Az 1856-ban a Városligetben könnyes szemekkel tett fogadalmam, mintha teljesedésbe ment volna, úgy érzém.” Amikor a fővárosi Podmaniczky utcában járunk, akár azt is gondolhatjuk, lám, milyen hálás az utókor, hiszen arról az emberről nevezett el egy belvárosi utcát, aki – József nádor mellett – talán a legtöbbet tette Pest szépítéséért. Az utókor azonban a legkritikább esetben hálás, így esetünkben sem arról van szó, hogy báró Podmaniczky Frigyes jeles személye szolgált volna alapul a névadáshoz, hanem rokonát, báró Podmaniczky Lászlót tisztelték meg vele egykoron, amiért telket adományozott a közeli Nyugati pályaudvar (indóház) létesítéséhez. Van viszont – köszönet érte Ráday Mihály ádáz városvédő küzdelmeinek – Podmaniczky terünk, ami már valóban a „fehér” avagy „a kockás báró” nyomán viseli ezt a nevet, hozzátartozik azonban az igazsághoz, hogy ezt meg mindenki Arany János utcai metrómegállóként ismeri és emlegeti avatása óta, azaz jó két évtizede. Ami pedig gyatra várostörténeti ismereteinket illeti, el kell mondanunk, hogy bizony nagyhírű hírlapíró eleink sem voltak tájékozottabbak a mai átlagnál, hiszen például a Tolnai Világlapjának 1907. október 27-ei számában, ahol hírül

adták a 84 esztendő Frigyes báró halálát, a cikk újságírója is úgy emlegette az elhunytat, mint „akiről hálából egy utcát nevezett el a város.”

De vajon ki is volt Podmaniczky Frigyes, mi mindent követett ő el hosszú életében ahhoz, hogy számon kérhetnénk miatta a kortársak vagy az utódok elismerő figyelmességét? „Diák Pesten és Selmeczen, patvarista, íródeák, szolgabíró, főrend, katona a szabadságharcban, huszárőrnagy a magyar és gyalogos közvitéz az osztrák armádiában – kapjuk a választ Gajári Ödön tollából, A Hét majd száz éves nekrológijában. – Volt kevés ideig földbirtokos, volt hosszú ideig szegény ember. Költő volt és író, majd politikus és pártvezető. Igazgatott biztosító társaságot és igazgatott nemzeti színművészetet. Szinte tíz ember életét élte egymaga. A tisztaság, a szelídség, a jólelkőség megtestesülése volt a fehér báró. Amilyen galamb fehér volt a haja, olyan volt a lelke. Amit kértek tőle, már előre megadta, amit vártak tőle, már előbb megtette. Sohase sietett és sohase késett el. Hangos szót senki se hallott tőle. Haragudni nem látták. Káromkodás nem jött az ajkára soha. Bizalmas barátai nem voltak, ellensége nem volt senki. Rendkívüli dolgokat soha és semmiben nem művelt, rendes kötelességeket soha el nem mulasztott. Ami dolga volt – egész életében maga kereste a kenyerét –, mindig komolyan vette, akár kicsi volt, akár nagy. És elvégezte lelkiismeretesen. De ami nem az ő dolga volt, abba sohase avatkozott. Ebben az egyben nem volt magyar karakter. És abban sem, hogy sohase bántott senkit. Talán húsz vagy huszonöt esztendőn keresztül naplót vezetett, s mint a tizenhat esztendő lányka, mindennap felírta, amit látott, hallott, tapasztalt. Köteteket írt így össze, s bizonyosan igen sok politikai érdekességet, amikre kíváncsi lehet a világ. Az írásait nem mutatta soha senkinek. (Hátha valakinek kellemetlen lehet.) Még maga sem nézett beléjük. (Hátha megharagudna valakire.) Lepecsételve ott vannak a naplói a Nemzeti Múzeumban. Azt hiszem, csak az unokáink fogják valamikor olvasni. Ez jellemzi legjobban az öreg bárót. Senkiről se mondott véleményt. Pedig mindenkiről volt véleménye. Nálunk az a divat, hogy az embereknek nincs véleményük. De mondanak.”

Távolságtartása, nyugalma ellenére azért akadt olyasmi, amin ő is bosszankodott, ám handabandázó felháborodás helyett inkább a szorgos cselekvést választotta. S volt is mit tenni, hiszen bosszankodásának tárgya a korabeli Pest és Buda (az egyesítést követően: Budapest) elmaradott, siralmas állapota. A girbegurba, összevissza utcák, a sár, a piszok, a sötétség, a por felettébb elkésérítették a bárót, nemkülönben a csatornák, a vízvezetékek és a közvilágítás hiánya, miként az is, hogy a Duna kiépítetlen,

rakpartok nélkül mederben hömpölyög át a főváros, amelyben nincsenek gondozott parkok és sétányok, így aztán nincs korzóélet sem. No és például opera sincs, ahol esténként eseményszámba menő előadások adhatnák hírül egy nemzeti dalszínház társadalomnemesítő sikereit... Szóval, akadt min bosszankodnia Podmaniczky bárónak, akit a hiányosságok arra bátorítottak, hogy életének nagy részét kijavításukra, illetve pótlásukra szentelje. Három évtizedig állt a Fővárosi Közmunka Tanács élén, neki köszönhetjük, hogy a főváros víz- és csatornahálózata kiépült, városrendezési elképzeléseinek megvalósult formája a Nagykörút íve és az Andrássy (Sugár) út ma már világörökségi rangú palotasora, gondoskodott róla, hogy a Dunát rakpartok szegélyezzék, évekig intendánsa volt a Nemzeti Színháznak, kezdeményezte az Operahát felépítését, majd a Dalszínház elkészülte után igazgatta is azt. És éveken át írta kortörténeti értékű emlékiratait, melyekről meghagyta, hogy csak születésének századik évfordulóján kerüljenek avatatlan és kíváncsi kezekbe. Amikor eljött ez az idő, alig emlékezett már rá valaki, kivéve persze Krúdy Gyulát, aki a letelt évek múltán elsőként lapozta át a megsárgult lapokat. Idézzük hát őt, s vele együtt a kedves bárót. „Podmaniczky Frigyes abban a Kerepesi úti házban, aggregényi szállásán, a ház Károly körüti oldalán mindig oly gondossággal írta memoárjait, mintha azt valahol máris nagy érdeklődéssel várná Ferenc József, aki bizonyára mindenkit túlélt a jelen és a jövő nemzedékéből, aminthogy a múltat is átélte. De ha Ferenc József nem is tudná végigolvasni, itt marad valaki a régi emberek közül, itt marad valaki, aki a kortársak közül 1925-ben ellenőrzi Podmaniczky Frigyes igazmondását. Kár volna a síri nyugalomért, ha idefent a földön szóba kerülhetne, hogy igazat írt-e Podmaniczky memoárjaiban, amelyeket bizonyára életében is nyilvánosságra hozhatott volna, mert az emlékiratokban szereplő és mindig kényes hölgyek, akik a harmincas években a nagy árvíz, vagy a nagy kolera idején Frigyesnek játszótársnői voltak a fűvészkertben, még ezek a csaknem száz esztendő leánykák is csupán nevük kezdőbetűivel szerepelnek a drágalátos történetben... Nehéz elhinni, hogy a mai korunkban ilyen szemérmes, szinte megfoghatatlan írói lény akadna, aki a mindennapi turbulens dicsőségek, irodalmi lármák, hízelkedő hozzászólások, vagy izgalmas könyvsikerek helyett megelégedne azzal, hogy születésének századik esztendejében majd valaki fellapozva emlékiratait egy fűtetlen könyvtárszobában, és a tréfa kedvéért elsősorban azt akarja megállapítani, hogy milyen számlája volt a 'kockás bárónak' a Koronaherceg utcai kalaposnál, mert a kalapját sem

vette készen, hanem a fejéhez szabatva, megfelelő formában, egyéni guzstus szerint csináltatta azokat. (Amely szokásuk csak az igazán nagyfejű embereknek, így Polónyi Gézának volt a városban.) Frigyes bárónak nem volt nagy feje, bár kalapjait, ezeket a dinnyehéj formájú szürke cilindereket külön korongon forgatták a kalaposok. Hosszúkás alakú feje volt, így semmi igyekezettel sem lehetett hasonlatossá a kerek fejű Ferenc Józsefhez, akihez az idő fáj nemcsak a várkulcsárok és más, többé nem tartható emberlények, akik udvari szolgálat nélkül már többé nem is képzelhették el életüket, szerettek volna hasonlítani, hanem mindazok az öregebb úri emberek, akik a monarchia különböző országaiban Ferenc József akaratából lettek valamik. Abban az időben, amikor a történelmi szólásmondás szerint már talpra állott Magyarország, »a húsfazekakat« komolyan kezdik venni azok is, akik csak az Üstökösben olvastak róluk, az Aranysasbeli Pest megyei duhajok egyenkint átszállingóznak a Griff nevét Pannóniára cserélt fogadóba, és messziről, tisztelettel köszöntgetnek Podmaniczky Frigyes bárónak, aki ott egy sarokasztalnál üldögél minden délben, és különös gondot fordít a levesekre, mint minden olyan ember, aki sokáig akar élni.” Tudnunk kell, hogy a mai Rákóczi út és Kossuth Lajos utca találkozásának közelében álló Pannónia éttermet és kávéházat a XIX. század New York kávéházaként emlegették valaha. A hetvenes és nyolcvanas években a szomszédos Nemzeti Színház férfitagjaiból került ki a nagyérdemű publikum java, akik két hosszú, rezervált asztal mellett szórakoztak. A kor vezető színészei mellett – akikről egy ritkaságszámba menő csoportképet sikerült illusztrációink közé beiktatni – ide jártak a leghíresebb operaénekesek, s itt múltatták az időt a különféle direktorok, intendánsok, többi között Paulay Ede, gróf Festetich László, Szigligeti Ede, s történetünk főszereplője, Podmaniczky báró is. „A biliárdasztalok körül – írja A kávéforrás című, kortörténeti kuriózumokat halmozó munkájában Balla Vilmos, az egykori szemtanú – a színi-tanoda »cöglingjei« domborítanak (Szirmayra, Császárra, Ivánfyra, Gyenesre, Fenyvesire még emlékszem; a Nemzeti bérházának második emeletén volt az Akadémia gróf Festetich László igazgatásával). Este rendszeren megjelenik báró Podmaniczky Frigyes, az elegáns és népszerű intendáns, aki a kályha mellett egy kis kerek asztalnál kávé vacsorázik, aztán átnézi hamarosan a nagyformájú magyar és német esti lapokat és e papírerdő jótékony védelme alatt kissé félrehajtva hatalmas koponyáját és gondosan ápolt, hófehér szakállú fejét, vagy egy félórásckát szunyókál. Kapuzárás előtt azonban átballag a szemközi

Treichlinger-féle házban lévő, rideg agglegénylakásába.”

„Két színe volt a bárónak – emlékezik vissza Krúdy -: rózsaszín és fehér. Szakálla – akár Ferenc József – hó, és mindig szabályosra nyírva, mint a császári kertek sétányai. Arca olyan rózsaszínű, mint egy csecsemőé... Azt lehetne mondani, hogy az utolsó népszerű ember, akit extravagáns ruhái miatt minden ember ismert a régi fővárosban, akit puritán, szemérmes, sohasem előretolakodó magaviselete miatt mindenki tisztelt, akinek csak volt valami köze a világhoz: az utolsó népszerű ember Pesten »a kocás báró« volt. Ha voltak is ellenségei: még azok se tudtak kisütni felőle olyasmit, amiért a bárónak le kellett volna szokni mindennapi Kerepesi úti sétájáról, míg bizony a gyilkos politika sok jó hazafit kényszerített szégyenkező arccal a mellékutcába. Frigyes báró déltájban úgy jelent meg a Kerepesi úton, mint egy várva várt pesti tünemény, akinek talán már íróársai is megbocsátották, hogy valamikor sikerei voltak a regényeivel. Az utcai közönség pedig, amely még nagyon tudta az illedelmet a pesti járdán: olyanformán nyitott utat a szegfűs, tarkaruhás öregúrnak, ahogyan csak azoknak szokott, akik még soha életükben abcugot nem kaptak. A lóvasút minden különösebb felszólítás nélkül megállott a Kerepesi út és Hatvani utca találkozásánál, a bérkocsisok, akiknek gorombaságáról annyi mindent tudtak az élclapok, lassítottak, a vidéki ökörcsordákat, amelyeket akkoriban nagyon szerettek végighajtani a Kerepesi úton, a lovasrendőr állította meg a pusztai kíséretükkel, amíg Frigyes báró az úttesten átkelt apró, sohasem siető lépteivel. A virágboltosnék kipillogtak az üzleteikből: milyen toalettben van Podmaniczky. A Griffben meghúzták a nagy csengőt, amely csak a nagy csomagokkal érkezett vendégnek járt ki. És ebédelni mentek azok is, akik még nem voltak éhesek, mert a báró sétája jelentette a delet...

Podmaniczky Frigyes tipegése, halk nyájaskodásai, extravagáns ruhái, szelíd elmélázásai nélkül alig képzelhető el a magyarok XIX százada; ő volt az átmenet a Kossuth-időkből a ferencjózsefi korba, a csonttörő nemzeti erőfeszítésekből az örök békéjűnek látszó királyságba, a zsinórzas, sarkantyús, kuruckodó nemzeti korszakból a megalkuvó, bölcsnek mondott európai ruházódásba; az új budapesti típus amelyet éppen úgy megnéztek, mint a fokosos, pengő Baczur Gázsikat, ha néhanapján a fővárosba vetődtek. Még megérhette, hogy nagyrabecsült Pestjének 'európai' külseje lett, mert mindig törődött a város szabályozásával, holott ő maga egy olyan régi, ódon házban lakott, ahol még karosgyertyatartó mellett írogatta emlékiratait. Az összes

szabályok megtartásával éldegélte magányos, agglegény életét, sohase számított arra, hogy valaki is meglátogathatná a lakásán, hiszen a Klubban megtalálható volt minden este. Ugyanitt fogadta a vidéki főispánokat, akik képviselőjelöltet kértek tőle, ugyanitt hallgatta a »macskazenéket«, amelyeket a vérmes ifjúság rendezett a Lloyd-klub ablakai alatt.

– Csak rendőrök ne nyúljanak a fiatalemberekhez – mondogatta a tüntetések idején. – Nem úriemberhez való rendőrökkel dulakodni.

Csendesen elmúlt, mint egy kiöregedett zenélőóra, amely többé nem tudta a taktust tartani.”